

ภาพ: ประเพณีปักธงชัย เขาช้างลี้ว อ.นครไทย จังหวัดพิษณุโลก
ที่มา: <https://www.phitsanulokhotnews.com/2015/11/25/77275>

สถานภาพและบทบาทของประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก The Status and Role of Local Traditions in Phitsanulok

ภาคภูมิ สุขเจริญ¹

Pakpoom Sookcharoen

E-mail: beach6666@hotmail.com

Received: July 22, 2021

Revised: September 17, 2021

Accepted: September 23, 2021

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
Assistant Professor Dr., of Thai Department, Faculty of Humanities, Naresuan University

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพและบทบาทของประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้เห็นภาพรวมของประเพณีท้องถิ่น โดยศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ประเภทหนังสือและงานวิจัย การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนาวิเคราะห์โดยอาศัยแนวคิดเรื่องประเพณีและบทบาทหน้าที่ของคติชนของบาสคอม (Bascom, 1954) เป็นกรอบในการศึกษา ผลการศึกษาพบว่าประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกสามารถจำแนกได้ 6 ประเภท ได้แก่ 1) ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (tradition about history) 2) ประเพณีที่เกี่ยวกับฝน (tradition about rain) 3) ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนา (tradition about rice farming) 4) ประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (tradition about Buddhism) 5) ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต (tradition about life) และ 6) ประเพณีตามสมัยนิยม (modish tradition) ส่วนบทบาทของประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกที่มีต่อชุมชนและสังคมมี 4 ด้านตามแนวคิดของบาสคอม (Bascom, 1954) ได้แก่ 1) การให้ความเพลิดเพลินและสนุกสนานแก่ผู้คนในสังคม 2) การยืนยันความสำคัญของพิธีกรรมเติมเต็มวัฒนธรรมและทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์ 3) การให้การศึกษเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกล่อมเกลาและขัดเกลาของสังคม และ 4) การรักษาปทัสถานของสังคม และจากการศึกษาในครั้งนี้ยังพบบทบาทของประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกที่มีต่อชุมชนและสังคมเพิ่มเติม 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วยประเพณีท้องถิ่นช่วยสร้างความสามัคคีของชาวบ้านในชุมชน ประเพณีท้องถิ่นเป็นที่พึ่งพิงยึดเหนี่ยวและช่วยกล่อมเกลาจิตใจของชาวบ้านในชุมชน และประเพณีท้องถิ่นช่วยสืบสานพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์ศิลปะท้องถิ่น และ 2) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ประเพณีท้องถิ่นช่วยสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในท้องถิ่น และประเพณีท้องถิ่นทำให้เกิดทุนทางวัฒนธรรม นอกจากนี้การศึกษาในครั้งนี้ยังสามารถต่อยอดองค์ความรู้ในด้านวัฒนธรรมศึกษาและประเพณีกับการท่องเที่ยวต่อไปได้ในอนาคต

คำสำคัญ: สถานภาพ บทบาท ประเพณีท้องถิ่น พิษณุโลก

Abstract

This article aimed to study the status and role of local traditions in Phitsanulok to provide an overview of local traditions. The data were collected from written documents, books, and research reports. This was a descriptive and analytical study based on the concept of tradition and Bascom's (1954) framework of folklore. The results showed that local traditions in Phitsanulok can be classified into 6 types: 1) traditions about history, 2) traditions about rain, 3) tradition about rice farming, 4) tradition about Buddhism, 5) tradition about life, and 6) modish tradition. The role of local traditions in Phitsanulok revealed 4 aspects according to Bascom's (1954) framework: 1) providing enjoyment and fun to people in society, 2) affirming the importance of rituals and enriching the culture, 3) recognizing education as part of the process of social refinement and refinement, and 4) maintaining social norms. Moreover, it was also found 2 additional aspects: 1) regarding social and cultural aspects, local traditions helped to create unity among the villagers in the community. They were also a dependable source of calmness and the heart of the villagers in the community. Furthermore, local traditions passed on Buddhism from generation to generation and created local arts and 2) regarding economy, local traditions helped to generate income for local villagers. These local traditions raised cultural capital. In addition, this study can continue expanding the body of knowledge in cultural studies and traditions with tourism in the future.

Keywords: status, role, local traditions, Phitsanulok

บทนำ

จังหวัดพิษณุโลก หรือ เมืองพิษณุโลก เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ พัฒนาการ และมีความสำคัญมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จวบจนปัจจุบัน โดยได้พบร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์และหลักฐานการตั้งชุมชนในสมัยโบราณ นอกจากนี้ยังพบเครื่องมือเครื่องใช้ สิ่งก่อสร้าง ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม ซึ่งหลักฐานเหล่านี้ได้แสดงถึงสภาพความเป็นอยู่ ความเจริญทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณเมืองพิษณุโลกได้เป็นอย่างดี แม้ในปัจจุบัน เมืองพิษณุโลกก็ยังคงเป็นเมืองที่มีความสำคัญ ประกอบกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ ของเมืองพิษณุโลกที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านนี้จึงส่งผลให้เมืองพิษณุโลก เป็นเมืองที่ประกอบด้วยกลุ่มชนจำนวนมาก ซึ่งมีหลากหลายชาติพันธุ์ และแต่ละชาติพันธุ์ ต่างก็มีวัฒนธรรมของตนเอง โดยเฉพาะประเพณี (tradition) ที่ได้ยึดถือและปฏิบัติสืบทอด ต่อกันมาอย่างยาวนานหลากหลายประเพณี บางประเพณีอาจถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ (identity) ประจำท้องถิ่นของเมืองพิษณุโลก ซึ่งอัตลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่บ่งชี้ลักษณะ เฉพาะของบุคคล สังคม ชุมชน หรือประเทศนั้น ๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา เป็นต้น (Phakdeephasook, 2018, p. 5)

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2553 ได้ให้ความหมายของ “วัฒนธรรม” ไว้ว่า วัฒนธรรม (culture) หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์ สืบส่ง ปลุกฝัง สืบทอด เรียนรู้ ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านจิตใจและวัตถุอย่างสันติสุขและยั่งยืน (Department of Cultural Promotion, 2019, p. 12) จากนิยามดังกล่าวจะเห็นได้ว่า “ประเพณี” (tradition) เป็นส่วนหนึ่งของ วัฒนธรรม Sathiankoset (1972, p. 1) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ประเพณี” ไว้ว่า ความเป็นไปอันเนื่องด้วยการกระทำ หรือดำเนินการอย่างใด ๆ เมื่อประเพณีซ้ำอย่างนั้น ๆ อยู่บ่อย ๆ จนเป็นความเคยชิน ก็เกิดเป็นนิสัยขึ้น สอดคล้องกับที่ Valipodom and Prasongbandit (2003, p. 5) ได้ให้ความหมายของคำดังกล่าวไว้ว่า หมายถึง การทำ สิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างสืบเนื่อง มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังรุ่นต่อ ๆ มาได้ ถ้าหาก ผู้หนึ่งผู้ใดไม่เห็นด้วยหรือไม่ทำตามก็อาจถือได้ว่ากระทำผิดประเพณี อาจได้รับการติฉิน นินทาหรือแม้กระทั่งถูกลงโทษ

นอกจากนี้แล้ว “วัฒนธรรม” และ “ประเพณี” ยังมีความเกี่ยวข้องกับผู้คน ที่อาศัยอยู่ในท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ หรือที่เรียกว่า “ท้องถิ่น” (local) (The Royal Institute, 2013) ดังที่ Nimmanahaeminda (2004, p. 15) ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า “ท้องถิ่น” เมื่อกล่าวถึงบริบททางวัฒนธรรม มักจะให้ความสำคัญกับ “คน” มากกว่า “พื้นที่” และมักใช้กับสิ่งที่เป็วัฒนธรรมของกลุ่มชน คำว่า “ท้องถิ่น” ที่ใช้ทางวัฒนธรรม มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “พื้นบ้าน” หรือ “พื้นเมือง” จะเห็นว่าบางครั้งอาจใช้แทนกันได้ เช่น อาหารท้องถิ่น หรือ อาหารพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นต้น กล่าวโดยสรุป คำว่า ประเพณีท้องถิ่น (local tradition) จึงหมายถึง ประเพณี หรือ การประพฤติปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น จนเป็นระเบียบแบบแผนของสังคมหรือกลุ่มชนประจำท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง โดยในบทความนี้จะหมายถึง จังหวัดพิษณุโลก หรือ เมืองพิษณุโลก ประเพณีท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคม (society) ซึ่งเป็นคติชน หรือคติชาวบ้าน (folklore) ที่มีการผสมผสานกลมกลืนกับวิถีชีวิต (practice) ของชาวบ้านในท้องถิ่นอย่างใกล้ชิดและแนบแน่น ดังนั้น ประเพณีจึงมีความเกี่ยวข้องและมีบทบาทกับชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย หรือทุกช่วงเวลาตลอดทั้งปี ตั้งแต่เดือนแรกจนถึงเดือนสุดท้ายของปีก็ล้วนแต่มีประเพณีที่กลุ่มคนในสังคมต้องยึดถือปฏิบัติอย่างมีระเบียบแบบแผน ด้วยเหตุนี้การศึกษาประเพณีท้องถิ่นจึงควรศึกษาในเชิงบทบาทหน้าที่ (function) จึงจะช่วยให้เห็นความสำคัญของประเพณีท้องถิ่นในฐานะคติชนได้ชัดเจนมากขึ้น การศึกษาคติชนเชิงบทบาทหน้าที่เป็นการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ว่าคติชนในฐานะที่เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมมีบทบาทหน้าที่อย่างไรในสังคม นักคติชนรับแนวคิดนี้มาจากทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (functionalism) ของนักมานุษยวิทยา (Jaruworn, 2013 p. 12) ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงอาศัยแนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของคติชนของบาสคอม (Bascom, 1954) ในการศึกษาด้วย

Nimmanahaeminda (2017, pp. 95-157) ได้เขียนบทความเรื่อง “ประเพณีสิบสองเดือน: วิถีชีวิตในรอบปีของคนไทย” ซึ่งได้กล่าวถึง ประเพณีของคนไทยตลอดทั้งปีที่ยึดถือปฏิบัติกันมาจนปัจจุบัน อย่างไรก็ตามงานวิจัยดังกล่าวจะกล่าวถึง “ประเพณีท้องถิ่น” ของคนไทยทั้งสิบสองเดือนที่เป็นวัฒนธรรมชาวบ้าน แต่ก็เป็นกรรวบรวมข้อมูลในวงกว้าง มิได้จำกัดข้อมูลเฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง และจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่ผ่านมายังไม่ม้งานวิจัยใดที่สำรวจหรือรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่นในจังหวัดพิษณุโลกในเชิงสถานภาพและบทบาทหน้าที่ของประเพณี

ผู้วิจัยเห็นว่าเมืองพิษณุโลกเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์และความเป็นมาอย่างยาวนาน อีกทั้งยังมีประชากรหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ และในปัจจุบันเมืองพิษณุโลกยังถือได้ว่าเป็นเมืองเศรษฐกิจและเมืองสำคัญในระดับภูมิภาคของประเทศไทย ดังนั้นเมืองพิษณุโลกจึงเป็นเมืองที่มีความหลากหลายด้านวัฒนธรรมประเพณี ประเพณีใดบ้างที่ชาวพิษณุโลกยังคงให้ความสำคัญและประพฤติปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันสามารถจำแนกได้เป็นกี่ประเภท และประเพณีเหล่านั้นมีบทบาทหน้าที่ ความสำคัญหรือส่งผลดีในด้านสังคมและวัฒนธรรมหรือเศรษฐกิจของเมืองพิษณุโลกอย่างไรบ้าง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสถานภาพและบทบาทของประเพณีท้องถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสถานภาพและบทบาทของประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้จะรวบรวมข้อมูลประเพณีท้องถิ่นในจังหวัดพิษณุโลกจากแหล่งข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น โดยรวบรวมจาก หนังสือ ตำรา และงานวิจัย เนื่องจากข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรถือเป็นข้อมูลที่ผ่านการกลั่นกรองตรวจสอบมาเป็นอย่างดีแล้วในระดับหนึ่งจึงมีความน่าเชื่อถือในทางวิชาการ (Boonyarak, 1979; Department of Cultural Promotion, 2019; The Local Wisdom of Phitsanulok, 2003; Muksong, 2000; Stapanawatana, Sirasoonthorn & Suwanpratest, 2011) รวมทั้งสิ้น 5 เรื่อง

กรอบแนวคิดและทฤษฎี

งานวิจัยนี้อาศัยกรอบแนวคิดและทฤษฎีในการศึกษา ได้แก่ แนวคิดเรื่องประเพณี และแนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาของบาสคอม (Bascom, 1954)

แนวคิดเรื่องประเพณี (tradition)

ผู้วิจัยได้ประมวลแนวคิดเรื่อง “ประเพณี” (tradition) จาก ตำราและนักวิชาการ ได้แก่ The Royal Institute (2013); Sathiankoset (1972, p. 1) และ Valipodom

and Prasongbandit (2003) ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทนำข้างต้น ดังนั้น ประเพณี วิถีปฏิบัติ พิธีกรรม ความเชื่อ หรือการละเล่นใด ๆ ก็ตาม ที่มีการประพฤติปฏิบัติสืบทอด ต่อมาจากรุ่นสู่รุ่น หรือดัดแปลง-แก้ไข (modification) ผลิตซ้ำ (repetition) หรือ สร้างขึ้นใหม่ (invention) แล้วประพฤติปฏิบัติสืบทอดต่อมาจนเป็นระเบียบแบบแผน ของสังคม ในงานวิจัยนี้จะถือว่าเป็น “ประเพณี” (tradition) ทั้งหมด คำว่า “ประเพณี ท้องถิ่น” (local tradition) ผู้วิจัยได้อธิบายไว้แล้วเช่นเดียวกัน ส่วน “ท้องถิ่น” ในบทความนี้จะหมายถึง จังหวัดพิษณุโลก

หรือเมืองพิษณุโลก

แนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของคติชน (functions of folklore)

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของคติชนของบาสคอม (Bascom, 1954) ตามที่ Sujachaya (2005, p. 6) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย ดังนี้

บทบาทสำคัญของคติชนวิทยามี 4 ประการ ได้แก่ 1) ให้ความเพลิดเพลิน อาจเป็นความเพลิดเพลินจากความสนุกสนานหรือจากจินตนาการโลดโผน หรือเป็นการ ใช้กลไกทางจิตหลีกหนีจากความจริงเพื่อเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของมนุษย์ 2) ยืนยันความสำคัญของพิธีกรรม เติบโตวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์ 3) ให้การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกลมกลืนและขัดเกลาของสังคม และ 4) รักษา ปทัสถานของสังคม ทั้งนี้บทบาทของคติชนอาจสรุปได้เป็นบทบาทเดียวคือ “บทบาท ในการรักษาเสถียรภาพของวัฒนธรรม” (maintain the stability of culture) การ ศึกษาในเรื่องประเพณีท้องถิ่น (local tradition)

ในงานวิจัยนี้จะแนวนำคิดบทบาทหน้าที่ของคติชนมาแสดงให้เห็นว่าประเพณี ท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกมีบทบาทหน้าที่อย่างไร หากในการศึกษาผู้วิจัยพบบทบาท หน้าที่ที่เพิ่มเติมนอกเหนือจากกรอบดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจะถือว่าเป็นบทบาทของ ประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกทั้งหมดและนำมาอธิบายเพิ่มเติมไว้ด้วย

สถานภาพของประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก

จากการศึกษาประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก พบว่า จังหวัดพิษณุโลก มีประเพณีท้องถิ่นที่หลากหลาย สามารถจำแนกออกได้เป็น 6 ประเภท ตามลักษณะ องค์ประกอบ และช่วงเวลาของประเพณี ดังต่อไปนี้

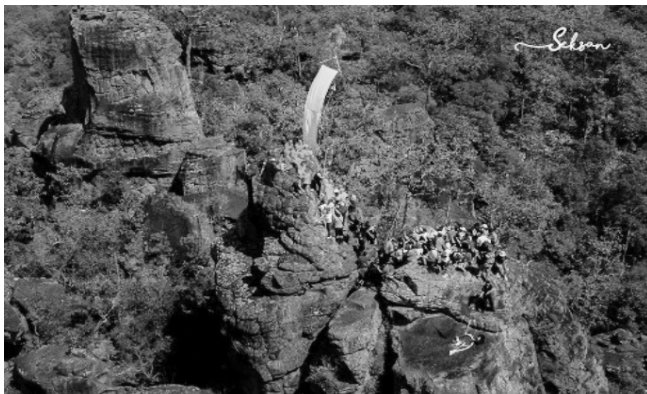
1. ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (tradition about history)

ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ หมายถึง ประเพณีที่มีความสัมพันธ์หรือมีที่มาเกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริงในอดีตหรือเป็นเรื่องที่ยกเล่าสืบต่อกันมา และเป็นที่มาให้เกิดประเพณีและวิถีปฏิบัติ (practice) ที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน จังหวัดพิษณุโลกมีประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์คือ ประเพณีป๊กธงชัย ซึ่งถือเป็นประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่นเนื่องจากมีขึ้นเฉพาะอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

ประเพณีป๊กธงชัย

ประเพณีป๊กธงชัยเป็นประเพณีที่สืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สมัยก่อนสุโขทัย เมื่อพ่อขุนบางกลางหาว หรือ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เจ้าเมืองบางยาง กับพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด ได้รับชัยชนะหลังจากที่ทรงนำกอง กำลังขับไล่ศัตรูออกจากเมืองสุโขทัย ด้วยเหตุนี้ประชาชนชาวนครไทย หรือ เมืองบางยางเดิม จึงร่วมกันจัดประเพณีป๊กธงชัยขึ้นเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์แห่งชัยชนะนั้น และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีป๊กธงชัยในปัจจุบันมีกำหนดจัดขึ้นตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12 เริ่มจากการทำพิธีบวงสรวงประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ณ ลานอนุสาวรีย์พ่อขุนบางกลางหาวที่วัดศรีพุทธาราม (วัดกลาง) เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 พระภิกษุและชาวบ้านจะพร้อมใจเคลื่อนขบวนพร้อมด้วยธงผ้าขาวไปยังยอดเขาฉั่นเพลเพื่อป๊กธงชัยเป็นอันเสร็จพิธี

ภาพที่ 1 ประเพณีปักธงชัย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. Adapted from “Pak Thong Chai Tradition, Nakhon Thai District, Phitsanulok Province”, by S. Saowarod, 2018, <https://www.facebook.com/>

2. ประเพณีที่เกี่ยวกับฝน (tradition about rain)

ประเพณีที่เกี่ยวกับฝน หมายถึง ประเพณีที่เกิดจากความต้องการให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อนำน้ำฝนมาใช้หล่อเลี้ยงการเกษตรที่เป็นอาชีพหลักของประชาชนชาวจังหวัดพิษณุโลกที่สืบทอดต่อกันมา โดยอาจเป็นการละเล่นหรือพิธีกรรมก็ได้ ประเพณีนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของสังคมไทยที่เป็นสังคมเกษตรกรรมมาช้านาน และสะท้อนถึงความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติของคนไทยด้วย ประเพณีที่เกี่ยวกับฝนมีดังต่อไปนี้

2.1 การเล่นนางแมว

ชาวบ้านจะนำแมวใส่กรงหรือตะกร้าแล้วแห่ไปทั่วหมู่บ้าน จากนั้นจะมีการสาดน้ำใส่แมวจนเปียกทั่ว ในปัจจุบันการเล่นนางแมวยังคงมีการยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยเฉพาะชาวบ้านในตำบลนาบัว ตำบลหนองกะท้าว และบ้านหนองน้ำสร้าง ตำบลนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

2.2 การเล่นนางตั้ง

คนทำพิธีจะทำพิธีเชิญขวัญและให้ผู้ร่วมพิธีช่วยกันร้องเพลงให้ผีนางตั้งมาเข้าสิงที่กระดังงาและทำพิธีเสี่ยงทาย ในปัจจุบันการเล่นนางตั้งยังมีการยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยเฉพาะชาวบ้านในตำบลนาบัว ตำบลหนองกะท้าว และบ้านหัวร้อง ตำบลนครไทย อำเภอ นครไทย จังหวัดพิษณุโลก

2.3 การเล่นนางควาย

คนเชิญจะเชิญผีนางควายเข้าสิงที่เขาควายเป็นคนทรง 2 คนจับปลายไม้ที่มีหัวควายผูกติดอยู่ แล้วแสดงอาการเหมือนควายไล่ชีวิตกัน จากนั้นจึงทำพิธีเสี่ยงทาย ในปัจจุบันการเล่นนางควายยังคงมีการยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยเฉพาะชาวบ้านในตำบลนาบัว ตำบลหนองกะท้าว และบ้านหัวร้อง ตำบลนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

2.4 การเล่นนางสุม

ผู้ร่วมพิธีจะเชิญนางสุมโดยการร้อง เมื่อผีนางสุมเข้าสิงสุมแล้ว คนเชิญสุมก็จะทำอาการเหมือนสุมปลานจนกว่าจะเสร็จสิ้น ในปัจจุบันการเล่นนางสุมยังคงมีการยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยเฉพาะชาวบ้านในตำบลนาบัว และตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

ภาพที่ 2 (ซ้าย) และภาพที่ 3 (ขวา) ประเพณีการเล่นนางตั้ง และนางควายของชาวบ้านหัวร้อง ตำบลนครไทย อำเภอนครไทย. Adapted from “The play of Nang Dong and Nang Kwai of the villagers of Wat Hua Rong, Nakhon Thai”, by Nakhon Thai, our home, 2020, <https://www.facebook.com/nakhonthaiourhome/>

จะเห็นได้ว่า ประเพณีส่วนใหญ่ของชาวพิษณุโลกที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมและอาชีพส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปแบบของการละเล่น อุปกรณ์หลักที่ใช้ในการเล่นล้วนแต่เป็นอุปกรณ์ที่ใกล้ตัว มีอยู่ในทุกครัวเรือน เช่น แมงกิ้งกือว่าเป็นสัตว์เลื้อยประจำบ้านของไทยมาแต่โบราณที่มีแทบทุกบ้าน ควายก็เป็นสัตว์ที่ใช้สำหรับประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนสุมเป็นเครื่องมือสำหรับจับสัตว์น้ำ

3. ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนา (tradition about rice farming)

ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนา หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวข้องและมีที่มาจาก การทำนา เพื่อให้การทำนาสะดวกราบรื่น ข้าวกล้าในนาไม่มีโรคหรือศัตรูพืชมาเบียดเบียน ได้ผลผลิตดี และเมื่อขายให้ได้กำไรอ่องงาม ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนาของชาวจังหวัดพิษณุโลก มีดังต่อไปนี้

3.1 พิธีแรกนา

เมื่อถึงวันที่มีฤกษ์ดี เจ้าของนาจะนำเครื่องบูชาไปไหว้แม่โพสพ จากนั้นถึงเริ่มไถนาเป็นมงคล 3 รอบ และสร้างศาลเข้าแรก (ศาลพระภูมิ) จากไม้ไผ่ จากนั้นจะนำเครื่องบูชาไปทำพิธีที่ศาลเข้าแรก แล้วนำต้นกล้าไปปักหรือดำ 7 หรือ 9 ต้น

3.2 พิธีทำขวัญข้าว

เมื่อข้าวตั้งท้องชาวนาจะเชื่อว่าแม่โพสพตั้งท้อง จะมีพิธีทำขวัญข้าวในเดือนสิบ โดยเตรียมเครื่องบูชาแม่โพสพ และนำไปบูชาที่ศาลเข้าแรก จากนั้นหยิบผ้ารวบเอาต้นข้าว 3 กอมามัดรวมกัน สมมติว่าเป็นแม่โพสพ แล้วนำสร้อยมาสวมที่ต้นข้าวเสมือนเป็นการแต่งตัวให้แม่โพสพ จากนั้นจึงกล่าวคำเชิญแม่โพสพมารับเครื่องบูชา

3.3 พิธีรับขวัญข้าว

เมื่อจะเกี่ยวข้าวขึ้นยุ้งฉางจะมีการรับขวัญข้าวโดยทำบายศรีใส่กระบุงพร้อมเครื่องบูชา แล้วจึงไปเรียกขวัญข้าวที่นา จากนั้นจึงเกี่ยวต้นข้าวกองไว้ แล้วเอาน้ำมันไปทาที่ต้นข้าว แล้วจึงเก็บเมล็ดข้าวเมล็ดงามให้ได้ 7 เมล็ดนำไปใส่ลงในกระบุง พร้อมกับกล่าวคำเรียกขวัญข้าว หลังจากเรียกขวัญเสร็จให้เอาผ้าสไบแพรคลุมกระบุงกลับมาয়ยัง

3.4 พิธีปฏิบัติต่อข้าวในยุ้ง

เมื่อจะตกข้าวไปสีเพื่อรับประทานจะมีพิธีจกข้าว คนที่ตกข้าวต้องเป็นคนที่เกิดในปีชวด มะโรง หรือมะเส็งเท่านั้น จกข้าวให้ได้ 3 ทัพพี นำข้าวที่จกออกมาเก็บไว้ 3 คืบ ก่อนที่จะนำไปรวมกับข้าวอื่น ๆ

ภาพที่ 4 (ซ้าย) และภาพที่ 5 (ขวา) การเตรียมอุปกรณ์เพื่อทำพิธีรับขวัญข้าว
ของชาวบ้านไผ่ขื่อน้ำ ตำบลมะตูม อำเภอพรหมพิราม. Adapted from “Preparation of
equipment for the ceremony to receive rice gifts of Phai Kho Nam villagers,
Matum Subdistrict, Phrom Phiram District”, by Phitsanulokhotnews, 2015,
<https://www.phitsanulokhotnews.com/2015/04/30/67424>

จะเห็นได้ว่า ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนาจะประกอบด้วยขั้นตอน
ย่อย ๆ ในการปลูกข้าวทุกช่วงเวลาซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับ
วิธีการทำนา และยังแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องพระแม่โพสพ ในปัจจุบันชาวบ้าน
ในจังหวัดพิษณุโลกที่เป็นเขตชนบทหรือท้องที่เป็นแหล่งเกษตรกรรมยังคงสืบสาน
ปฏิบัติประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนาในทุกขั้นตอน เช่น ชาวบ้านตำบลมะตูม อำเภอ
พรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

4. ประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (tradition about Buddhism)

ประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หมายถึง ประเพณีที่มีที่มาจากพระพุทธศาสนา
หรือเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ประเพณีที่พบคือประเพณีบวชนาค
ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในประเพณีที่มีความสำคัญของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ขั้นตอนปฏิบัติ
ในประเพณีบวชนาคอาจมีความแตกต่างกันตามความเชื่อ หรือปัจจัยต่าง ๆ ในแต่ละ
ท้องถิ่น ซึ่งชาวจังหวัดพิษณุโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอนครไทย
จะมีขั้นตอนปฏิบัติในการบวชนาคที่ถือเป็นอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

ประเพณีการบวชนาค

เมื่อชาวนครไทยบวชนาคจะมีการอาบน้ำและแต่งตัวให้นาคโดยนาคจะนุ่ง
ผ้าม่วง สวมแหวน สร้อย นาฬิกา เอาผ้าขาวม้าพาดไหล่ สวมขลุ่ยหรือเทริดประดิษฐ์
โดยปกตินาคจะนุ่งผ้าสีอะไรก็ได้ แต่โดยทั่วไปจะนิยมนุ่งผ้าสีขาวและสีม่วง จากนั้นจึง
จะน่านาคออกแห่แหนไปตามถนนโดยมีขบวนกลองยาวนำ ชาวบ้านที่มาร่วมขบวน

จะรำนานากันอย่างสนุกสนาน ในการแห่ นาคจะนั่งอยู่บนคานหาม ซึ่งเรียกว่า “แลนาค”

“แลนาค” จะสร้างขึ้นก่อนถึงวันบวชนาค ชาวบ้านใช้ไม้ไผ่มาทำแล ตกแต่งด้วยหยวกกล้วยแคะสลักโดยผู้ที่มีฝีมือ เรียกว่า การแทงหยวก ซึ่งจะมีลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายสลับฟันปลา ลายเบญจมาศ หรือลายเครือวัลย์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการประดับแลนาคด้วยดอกไม้ประดิษฐ์เป็นอุบะมาลัย หลังคาตกแต่งด้วยผ้าสีต่าง ๆ และบนแลนาคจะมีอาวุธวางไว้ด้วย เช่น หอก มัด ดาบ โดยจะจัดให้หอกและง้าวไหลออกมาข้าง ๆ แลนาค เพื่อเป็นเคล็ดว่าไม่ให้มารมาทำลายพิธีบวช

ภาพที่ 6 (ซ้าย) และภาพที่ 7 (ขวา) แลนาค พาหนะสำหรับแห่ นาคไปวัด ทำโดยชาวบ้าน อำเภอนครไทย. Adapted from “The Lae Hae Naga rental service”, by S. Entertainment Arts, 2020, <https://www.facebook.com/Nakhonthaicity/photos>

5. ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต (tradition about life)

ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย (Sathiankoset, 1972) ชาวจังหวัดพิษณุโลก โดยเฉพาะชาวอำเภอนครไทยได้มีประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตที่ถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของชาวจังหวัดพิษณุโลก ดังต่อไปนี้

5.1 ประเพณีการเกิดบุตร

ชาวคนไทยจะมีข้อห้ามและธรรมเนียมปฏิบัติหลายประการ และจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เช่น ห้ามรับประทานมะละกอ ฟัก หรือไข่ ห้ามอาบน้ำดึก ห้ามลอดรั้ว ห้ามสวมผ้าถุงทางศีรษะ ห้ามไปงานศพ หากไม่ปฏิบัติตามข้อห้ามเหล่านี้ จะทำให้เวลาคลอดบุตรจะปวดท้องนานและคลอดบุตรยาก และเมื่อคลอดบุตรแล้ว จะทำพิธีบอกกล่าว ดวงวิญญาณบรรพบุรุษว่ามีลูกหลานมาเกิดใหม่ ขอให้บรรพบุรุษช่วยปกป้องรักษา เป็นต้น

5.2 ประเพณีงานศพ

ชาวไทยจะมีธรรมเนียมปฏิบัติที่เกี่ยวกับงานศพ อาทิ เมื่อมีคนตายในบ้าน ชาวไทยจะยิงปืนขึ้นฟ้า เชื่อว่าจะเป็นการชี้ทางให้วิญญาณของคนตายไปสู่สวรรค์ โดยจะนิยมนั่งศพไว้ที่บ้านและนิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรม ในเวลากลางคืน หลังจากที่พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมเสร็จแล้ว ก็จะมีการละเล่นต่าง ๆ เช่น เล่นข้าวจั่ว เป็นต้น งานศพในสมัยก่อนมักไม่นิยมดื่มสุราหรือของมีเมาเพราะถือว่าเป็นงานบุญ นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามอื่น ๆ เช่น ห้ามจาม และห้ามหญิงมีครรภ์ไปร่วมงานศพ การปลงศพจะนิยมใช้วิธีเผา และจะไม่เผาในวันพุธหรือวันอาทิตย์ เป็นต้น

ในปัจจุบันประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตของชาวไทย จังหวัดพิษณุโลก มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องมาจากการรับวัฒนธรรมที่มาจากส่วนกลางซึ่งถือได้ว่าเป็นพลวัตทางวัฒนธรรมประการหนึ่ง

6. ประเพณีตามสมัยนิยม (modish tradition)

ประเพณีตามสมัยนิยม หมายถึง ประเพณีที่ท้องถิ่นจัดขึ้นตามความนิยมของประชาชนโดยมักอิงตามวันเวลาของส่วนกลางเป็นหลัก หรืออาจเรียกได้ว่า เทศกาล (festival) ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (The Royal Institute, 2013) ได้ให้ความหมายไว้คือ คราวสมัยที่กำหนดไว้เป็นประเพณีเพื่อทำบุญและการรื่นเริงในท้องถิ่น ซึ่งเทศกาลหนึ่ง ๆ อาจมีขึ้นเฉพาะท้องถิ่นหรือมีในหลายท้องถิ่นก็ได้ วันเวลาที่จัดมักตรงหรือใกล้เคียงกัน จากการศึกษาและสำรวจพบว่าจังหวัดพิษณุโลก มีประเพณีตามสมัยนิยม หรือเทศกาล สรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ประเพณีตามสมัยนิยมของจังหวัดพิษณุโลก

เดือน	เดือนไทย	ประเพณี	สถานที่
มกราคม	เดือนยี่	ประเพณีขึ้นปีใหม่	ทุกวัดในชุมชนของจังหวัดพิษณุโลก
		งานแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	บริเวณถนนวังจันทร์ หน้าว่าการอำเภอเมืองพิษณุโลก/ จัดงานกาชาดร่วมด้วย มีการประกวดต่าง ๆ และมีการออกร้านจำหน่ายสินค้า
กุมภาพันธ์	เดือนสาม	ประเพณีงานนมัสการพระพุทธชินราช	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร/ มีพิธีทำบุญมหรสพ และการออกร้านจำหน่ายสินค้า
เมษายน	เดือนสี่	ประเพณีสงกรานต์	บริเวณสวนสาธารณะกลางเมืองและถนนเลียบแม่น้ำน่านในเมืองพิษณุโลก/ ทุกชุมชนในจังหวัดพิษณุโลก
กรกฎาคม	เดือนแปด	ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา	ทุกวัดในชุมชนของจังหวัดพิษณุโลก
ตุลาคม	เดือนสิบเอ็ด	ประเพณีแข่งขันเรือยาว	บริเวณแม่น้ำน่าน หน้าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร/ มีการออกร้านจำหน่ายสินค้า
		ประเพณีทอดกฐินสามัคคี	ทุกวัดในชุมชนของจังหวัดพิษณุโลก
พฤศจิกายน	เดือนสิบสอง	ประเพณีลอยกระทง	บริเวณสวนสาธารณะกลางเมืองและถนนเลียบแม่น้ำน่านในเมืองพิษณุโลก/ ทุกชุมชนในจังหวัดพิษณุโลก
		ประเพณีทอดกฐินสามัคคี	ทุกวัดในชุมชนของจังหวัดพิษณุโลก

จะเห็นได้ว่า ประเพณีตามสมัยนิยม เป็นประเพณีที่เน้นจัดขึ้นตามวันเวลาที่อิงตามส่วนกลางเป็นหลักซึ่งจะยึดตามปฏิทินมาตรฐาน บางประเพณีที่จัดขึ้นจึงมีความคล้ายคลึงกันกับที่จัดขึ้นในท้องถิ่นหรือภูมิภาค อย่างไรก็ตามจังหวัดพิษณุโลกก็ยังมีประเพณีสมัยนิยมที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลก หรือจัดขึ้นที่จังหวัดพิษณุโลกเท่านั้น ได้แก่ ประเพณีงานนมัสการพระพุทธชินราช และงานแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ภาพที่ 8 (ซ้าย) และภาพที่ 9 (ขวา) การแสดงเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในงานแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. Adapted from “Show to honor King Naresuan the Great In the land of King Naresuan the Great”, by Phitsanulok Provincial Public Relations Office, 2020, <https://www.facebook.com/PhitsanulokPRD/photos>

บทบาทของประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก

จากการศึกษาพบว่าประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกมีบทบาทต่อชุมชน และสังคมตามแนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของคติชนของบาสคอม (Bascom, 1954) ทั้ง 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การให้ความเพลิดเพลินและสนุกสนานแก่ผู้คนในสังคม

ประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกหลายประเพณี เช่น การเล่นนางควาย นางด้ง หรือนางสุ่ม นอกจากจะเป็นการปฏิบัติตามความเชื่อโดยอาศัยนัยจากการเสี่ยงทายแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้ร่วมในประเพณีมิได้มีเพียงคนเดียวหากแต่ต้องร่วมกัน เป็นหมู่คณะและยังมีการร้องเพลงประกอบด้วย เช่นเดียวกับประเพณีแข่งขันเรือยาว ที่แบ่งผู้เข้าแข่งขันออกเป็น 2 ฝ่าย มีกฎกติกาในการแข่งขันชัดเจน ประชาชนที่มาร่วม รับชมการแข่งขันล้วนแต่มีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินเนื่องจากได้ส่งกำลังใจให้แก่ฝ่าย ของตนและคาดหวังชัยชนะจากผลการแข่งขัน ซึ่งประเพณีที่ได้กระทำร่วมกันเป็นหมู่ คณะนี้ต้องอาศัยความสามัคคีพร้อมเพรียง กฎกติกา และการปฏิบัติที่เป็นไปในแนวทาง เดียวกันจึงจะประสบความสำเร็จ อีกทั้งประเพณีดังกล่าว ยังมักจัดขึ้นในยามว่างจากการ ทำงานซึ่งเป็นช่วงเวลาของการพักผ่อน เพื่อเตรียมพร้อมการทำงานในช่วงเวลาถัดไป ประเพณีดังกล่าวจึงสร้างความเพลิดเพลิน สนุกสนาน และผ่อนคลายให้แก่ชาวบ้าน ในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในประเพณีนั้นด้วย

2. การยืนยันความสำคัญของพิธีกรรม เดิมเต็มวัฒนธรรม และทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์

ประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกหลายประเพณี เช่น ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนา หรือประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต มีขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่ออย่างชัดเจน หากไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนที่เคยปฏิบัติมาหรือปฏิบัติแต่ไม่ครบถ้วนอาจส่งผลให้เกิดเหตุร้ายหรือสิ่งที่ไม่ดีในภายหลังได้ตามคติความเชื่อของท้องถิ่น ดังนั้น ชาวบ้านในท้องถิ่นจึงให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามแต่ละประเพณี ให้มีความสมบูรณ์ มิให้ขาดตกบกพร่อง เพื่อความเจริญรุ่งเรืองเป็นสิริมงคล ทั้งนี้ความคิดความเชื่อต่าง ๆ อาจยึดโยงกับแนวคิดดั้งเดิมหรือแนวคิดที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอีกด้วย

3. การให้การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกล่อมเกลาและขัดเกลาของสังคม

ประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกหลายประเพณีเริ่มต้นจากการปฏิบัติและยึดถือภายในครอบครัวหรือชุมชน เช่น ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต หรือประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ดังนั้นชาวบ้านในท้องถิ่นจึงได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ตั้งแต่ในช่วงวัยเด็กผ่านครอบครัวและชุมชน ซึ่งจะมีการถ่ายทอดความคิดความเชื่อหรือคติต่าง ๆ ที่แฝงมากับประเพณีผ่านการบอกเล่าของผู้ใหญ่หรือผู้นำในพิธี ความคิดความเชื่อหรือแบบแผนที่ปฏิบัติตามประเพณีล้วนแต่เป็นการช่วยกล่อมเกลาให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ถูกที่ควรหรือเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ซึ่งจะส่งผลให้สังคมหรือชุมชนเกิดความสงบสุข ด้วยเหตุนี้การที่ผู้คนในสังคมได้รับการศึกษาผ่านประเพณีท้องถิ่นจึงนับเป็นกระบวนการกล่อมเกลาและขัดเกลาที่ได้ผลเป็นอย่างดี

4. การรักษาปทัสฐานของสังคม

ประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกหลายประเพณี เช่น ประเพณีปักธงชัย หรือประเพณีที่เกี่ยวกับฝน ไม่ว่าจะเป็น การแห่นางแมว หรือการเล่นนางด้ง เป็นต้น ล้วนแต่ได้รับการสืบทอดมาเป็นเวลานานจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นแบบแผนหรือแนวทางปฏิบัติประจำท้องถิ่น ซึ่งอาจเกิดจากหลายปัจจัยที่มีส่วนให้ประเพณีเหล่านี้ยังคงปฏิบัติอยู่ในสังคม เช่น การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชนในประเพณีปักธงชัยที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในความกล้าหาญของบรรพบุรุษชาวนครไทยที่ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

หรือความคิดความเชื่ออันเนื่องมาจากการประกอบอาชีพ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ ในจังหวัดพิษณุโลกประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะแหล่งน้ำที่มาจากฝน ซึ่งชาวบ้านยังคงมีความเชื่อว่าสิ่งเหนือธรรมชาติจะช่วย ใหฝนตกต้องตามฤดูกาล หากช่วงเวลาใดที่ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลจึงต้องมีประเพณี หรือการละเล่นขึ้นมาเพื่อช่วยให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างเป็นปกติ ด้วยเหตุนี้ ประเพณีในท้องถิ่นจึงยังคงได้รับการปฏิบัติสืบมา

นอกจากประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกจะมีบทบาทต่อชุมชนตามแนวคิด ของบาสคอม (Bascom, 1954) แล้ว จากการศึกษายังพบว่าประเพณีท้องถิ่นดังกล่าว ยังมีบทบาทต่อชุมชนและสังคมในจังหวัดพิษณุโลกอีก 2 ด้าน คือ ด้านสังคมและ วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ ดังต่อไปนี้

1. บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม

ประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกมีบทบาทต่อชุมชนและสังคมในจังหวัด พิษณุโลกด้านสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือช่วยสร้างความสามัคคีของชาวบ้านในชุมชน เนื่องจากการจัดประเพณีแต่ละประเพณีต้องอาศัยความร่วมมือของชาวบ้านในท้องถิ่น ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน จนกระทั่งเสร็จสิ้นงาน ซึ่งผู้ร่วมในการ จัดประเพณีมีตั้งแต่ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน และอาจรวมไปถึงพระภิกษุสงฆ์ ในท้องถิ่นนั้น ประเพณีท้องถิ่นเป็นที่พึ่งพิงยึดเหนี่ยวและช่วยกลมเกลียวจิตใจของ ชาวบ้านในชุมชน ประเพณีหลายประเพณีล้วนเกิดขึ้นจากความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่น ที่ยึดถือสืบทอดกันมาช้านาน ต่างมีความเชื่อว่าหากปฏิบัติตามข้อห้ามหรือกฎต่าง ๆ ก็จะทำให้การดำเนินชีวิตเป็นปกติสุข ไม่มีโรคร้ายไข้เจ็บหรืออุปสรรคใด ๆ ทั้งนี้ความเชื่อ เรื่องผีโดยเฉพาะผีบรรพบุรุษถือเป็นความเชื่อหลักของชาวบ้านในแต่ละชุมชน นอกจากนี้ ประเพณีท้องถิ่นยังช่วยสืบสานพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์ศิลปะท้องถิ่นอีกด้วย

2. บทบาทด้านเศรษฐกิจ

ประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกมีบทบาทต่อชุมชนและสังคมในจังหวัด พิษณุโลกด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือช่วยสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในท้องถิ่น ในปัจจุบัน ช่องทางการติดต่อสื่อสารและการคมนาคมมีความสะดวก นักท่องเที่ยวจึงสามารถ เดินทางมาชมประเพณีท้องถิ่นที่จัดขึ้นตามโอกาสต่าง ๆ ได้ง่าย จึงเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน อาทิ ประเพณีปักธงชัย ที่มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก ในแต่ละปี นอกจากนี้ งานประเพณีนี้มีสการพระพุทธชินราช ประเพณีแข่งขันเรือยาว

หรืองานแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ถือได้ว่าเป็นแหล่งค้าขายอาหารและสินค้าพื้นเมืองที่สำคัญที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านในท้องถิ่นมีโอกาสหารายได้ให้ครอบครัว ทำให้เกิดภาวะการมีงานทำ และเป็นการกระจายรายได้ลงสู่ระดับชุมชน นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวที่มาร่วมงานยังบริจาคเงินทำบุญอันเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และศาสนสถานไปอีกทางหนึ่งด้วย

ประเพณีท้องถิ่นทำให้เกิดทุนทางวัฒนธรรม เนื่องจากรัฐบาลได้มีนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม หรือ ไทยแลนด์ 4.0 รวมถึงกระบวนทัศน์เรื่อง “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” (creative economy) ที่เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจโดยการสร้างมูลค่าเพิ่ม (value adding) โดยการใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมมาสร้างสรรค์ประเพณีใหม่ในปัจจุบัน (Na Thalang, 2016, pp. 18-19) จึงทำให้ประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ทำให้ชาวบ้านรวมถึงหน่วยงานในท้องถิ่นหันมาปรับประยุกต์ประเพณีเดิมให้เข้ากับบริบทสังคมปัจจุบัน ทั้งด้านผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว หรือแม้กระทั่งขั้นตอนรูปแบบประเพณี รวมถึงเพิ่มช่องทางการสื่อสารให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น จึงนับว่าเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มของประเพณีที่มีอยู่เดิมอันเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ต่อยอดได้ต่อไป

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกในปัจจุบันสามารถจำแนกออกได้เป็น 6 ประเภท ได้แก่ 1) ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (tradition about history) เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องหรือสร้างจากร่องรอยทางประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ในอดีต 2) ประเพณีที่เกี่ยวกับฝน (tradition about rain) โดยมากจะเป็นการเล่นที่มีความเชื่อมโยงกับเรื่องผีที่ต้องมีคนทรง เช่น การละเล่นนางด้ง หรือนางควาย เป็นต้น 3) ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนา (tradition about rice farming) จะมีขั้นตอนต่าง ๆ ตามลำดับเพื่อให้ข้าวเจริญงอกงามและให้ผลผลิตดี 4) ประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (tradition about Buddhism) เป็นประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา นั่นคือ ประเพณีการบวชนาค ถือเป็นจุดมุ่งหมายหลักของชายชาวพุทธที่ต้องบวชเรียนและทดแทนพระคุณของบิดามารดา 5) ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต (tradition about life) เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย และ 6) ประเพณีตามสมัยนิยม (modish tradition) เป็นประเพณีอาจมีความคล้ายคลึง

กับกับประเพณีในท้องถิ่นอื่น ๆ หรือส่วนกลาง และจัดขึ้นตามลำดับเวลาปฏิทิน ทั้งนี้ อาจมีการสร้างสรรค์ประเพณีใหม่ ๆ อันเป็นอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่น อาทิ ประเพณี งานนมัสการพระพุทธชินราช เป็นต้น

ประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกมีบทบาทต่อชุมชนและสังคมตามแนวคิด เรื่องบทบาทหน้าที่ของคติชนของบาสคอม (Bascom, 1954) ทั้ง 4 ประการ ได้แก่ 1) การให้ความเพลิดเพลินและสนุกสนานแก่ผู้คนในสังคม 2) การยืนยันความสำคัญของพิธีกรรม เติบโตวัฒนธรรม และทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์ 3) การให้การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกลมเกลียวและขัดเกลาของสังคม และ 4) การรักษาพัฒนา ของสังคม นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่าประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกมีบทบาท ต่อมีต่อชุมชนและสังคม 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณี ท้องถิ่นช่วยสร้างความสามัคคีของชาวบ้านในชุมชน ประเพณีท้องถิ่นเป็นที่พึ่งพิง ยึดเหนี่ยวและช่วยกลมเกลียวจิตใจของชาวบ้านในชุมชน และประเพณีท้องถิ่นช่วย สืบสานพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์ศิลปะท้องถิ่น และ 2) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ประเพณีท้องถิ่นช่วยสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในท้องถิ่น และประเพณีท้องถิ่นทำให้เกิดทุนทางวัฒนธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

ประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกมีหลายประเพณีที่ถือได้ว่าเป็นอัต ลักษณ์ประจำท้องถิ่น เช่น ประเพณีปักธงชัย เป็นต้น นอกจากนี้ Na Thaleng (2016, p.53) ยังได้กล่าวไว้อีกว่า สิ่งที่แสดงอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว แต่ย่อมมีพลวัต (dynamics) หรือความเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับเจ้าของวัฒนธรรมและบริบททางสังคม จึงจะเห็นได้ว่า ประเพณีงานนมัสการพระพุทธชินราช หรืองานแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวร มหาราชไม่เพียงแต่เป็นประเพณีที่สร้างอัตลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลกเท่านั้น แต่ยังมี การปรับเปลี่ยนองค์ประกอบหรือขั้นตอนเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันอีก ด้วย อาทิ การจัดให้มีการแสดงแสงสีเสียงเพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และการถ่ายทอดสดผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ (social network) การปรับเปลี่ยน องค์ประกอบหรือขั้นตอนบางประการในประเพณีนี้ อาจถือได้ว่าเป็นประเพณีสร้างสรรค์ (creative tradition) ซึ่งหมายถึง การประยุกต์ประเพณีดั้งเดิมเพื่อนำเสนอใหม่ ในบริบทสังคมปัจจุบัน การปรับประยุกต์ประเพณีท้องถิ่นดังกล่าวไม่เพียงเป็นการสร้าง

อัตลักษณ์ของชุมชนให้เด่นชัดมากขึ้นเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการคงไว้ซึ่งบทบาทหน้าที่ของประเพณีที่มีต่อชุมชนและสังคมอีกด้วย ทั้งนี้การปรับประยุกต์ที่แสดงให้เห็นถึงพลวัตของประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกจากการศึกษาในครั้งนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Distapan (2014, p. 424) ที่ได้ศึกษาการสืบทอดและการผลิตซ้ำประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระอุทิศในสังคมไทยปัจจุบันซึ่งพบว่าประเพณีดังกล่าวได้มีการปรับรายละเอียดบางประการเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันเช่นเดียวกัน อีกทั้งประเพณีดังกล่าวยังคงมีบทบาทต่อชุมชนและสังคมอยู่เช่นเดิม

อย่างไรก็ตาม ประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกหลายประเพณียังคงสืบทอดวิถีปฏิบัติตามแบบเดิม อาทิ ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนา หรือประเพณีที่เกี่ยวกับฝน เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสืบสานประเพณีท้องถิ่นให้คงอยู่สืบต่อไป จึงอาจกล่าวได้ว่า บทบาทสำคัญของประเพณีท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกคือ “บทบาทในการรักษาเสถียรภาพของวัฒนธรรม” (maintain the stability of culture) ตามที่ Sujachaya (2005, p. 6) ได้กล่าวไว้ ดังนั้น ประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกถือได้ว่าเป็นสมบัติสำคัญที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบสานต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นเพียงการสำรวจประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกในภาพรวมเบื้องต้น โดยศึกษาจากหนังสือหรือแหล่งข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรจากการศึกษาพบว่าประเพณีบางประเพณียังไม่มีการศึกษาอย่างลึกซึ้งโดยเก็บข้อมูลภาคสนาม หากมีการศึกษาโดยระเบียบวิธีดังกล่าวอาจช่วยให้ทราบถึงวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นในจังหวัดพิษณุโลกได้ละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Bascom, W. R. (1954). Four functions of folklore. *The Journal of American Folklore*, 67(266), 333-349.
- Boonyarak, S. (1979). Traditions and Beliefs of Nakorn Thai People. In *The report of the 2nd Phitsanulok History Seminar*. Phitsanulok: Pibulsongkram Teachers College.
- Department of Cultural Promotion, Ministry of Culture. (2019). *The festival, Performing Arts, Tradition in Thailand*. Bangkok: Department of Cultural Promotion, Ministry of Culture.
- Distapan, W. (2014). *Phra Upakhut: Transmission and Reproduction of Belief, Myth and Ritual in Contemporary Thai Society* (Master's Thesis). Chulalongkorn University, Bangkok.
- Jaruworn, P. (2013). *Malai Sattha: The dynamics of chanting Phra Malai from different research fields*. Bangkok: Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Muksong, C. (2000). *Phitsanulok*. Bangkok: Ton-or.
- Na Thalang, S. (2016). *Creative Folklore: Synthesis and Theory*. Bangkok: Center for Anthropology Sirindhorn.
- Nimmanahaeminda, P. (2004). *Mong Phasa*. Bangkok: Maekhamphang.
- Nimmanahaeminda, P. (2017). The Twelve-Month Tradition: The Way of Life in the Year of the Tai People. In *Thai folklore in rice culture* (pp. 95-157). Bangkok: Institute of Thai Studies Chulalongkorn University.
- Phakdeephasook, S.(2018). *The Relationship between language and identity and guidelines for the study of Thai language*. Bangkok: Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Sathiankoset. (1972). *The Life of Thai people in the past and the study of Thai traditions*. Phra Nakhon: Klang Witthaya.

- Stapanawatana, J., Sirasoonthorn, P. and Suwanpratest, O. (2011). *Phitsanulok: Province and Challenge Opportunities*. Phitsanulok: Naresuan University.
- Sujachaya, S. (2005). *The Rituals, legends, tales, songs: the function of folklore and Thai society*. Bangkok: Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- The Local Wisdom of Phitsanulok*. (2003). Phitsanulok: Social Development Program, Faculty of Social Sciences, Naresuan University.
- The Royal Institute. (2013). *Dictionary of the Royal Institute of 2011*. (2nd edition). Bangkok: The Royal Institute.
- Valipodom, S. and Prasongbandit, S. (2003). *Twelve Month Traditions: Changing Rituals*. Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center.